

TÜRKİYE'NİN İKİNCİ PERİYODİK RAPORUNUN İNCELENMESİNE İLİŞKİN OLARAK

İNSAN HAKLARI KOMİTESİ'NE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

DİYARBAKIR BAROSU ÇOCUK HAKLARI MERKEZİ TARAFINDAN
HAZIRLANMIŞTIR.

05.09.2024

142nd Session of the Human Rights Committee (14 October - 8 November 2024)

Bu raporla ilgili bağlantıya geçilecek kişi: Av. Huriye HAMİDİ
E-mail: diyarbakirbarococukhaklari@gmail.com
Tel: 0533 082 60 19

Diyarbakır Çocuk Hakları Merkezi Hakkında:

Diyarbakır Barosu'nda, 12.11.2012 tarihinde kurulan Çocuk Hakları Merkezi, çocuk haklarının tanınması, korunması, uygulanması ve geliştirilmesi için teorik ve pratik çalışmalar hayata geçirmektedir. Merkez, adli sistemdeki çocuklara ve ailelerine danışmanlık sağlamakta; stratejik davalar açmakta, düzenli eğitim ve farkındalık çalışmaları yapmaktadır. Merkez bünyesindeki Tutukevleri ve İslahevleri Çalışma Grubu tutuklu ve hükümlü çocuklara yönelik hak izleme çalışmaları gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda, Diyarbakır'daki kapalı ceza infaz kurumlarında tutuklu bulunan çocuklar ile yapılan düzenli görüşmeler sonucu hazırlanan raporlar ile savunuculuk çalışmaları yürütülmektedir.

Rapor Hakkında:

Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi (Merkez), bu rapor aracılığıyla Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutuklu bulunan kız çocukları ile ilgili yaptığı araştırmadan elde edilen bulguları ve önerileri BM İnsan Hakları Komitesi (Komite) ile paylaşmaktadır¹. Raporun amacı, 2. Periyodik Raporunun gözden geçirilmesi öncesinde, Türkiye'nin Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (Sözleşme) kapsamındaki yükümlülüklerini tutuklu ve hükümlü kız çocuklarına karşı yerine getirebilmesi için Komite'yi bilgilendirmektir.

Merkez, raporu hazırlarken Komite'nin Türkiye hakkındaki önceki sonuç gözlemlerini ve Türkiye'nin 2. Periyodik Raporunun sunulmasından önce ele alınması gereken konular listesini (LOIPR) dikkate almıştır. Buna ek olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin (BMÇHK) 2 Haziran 2023 tarihinde yayınladığı Türkiye hakkındaki sonuç gözlemlerinde² yer alan ve Sözleşme'yi ilgilendiren tespitleri de göz önünde bulundurmıştır. Raporda, Sözleşme'nin hükümlerine uygunluğun kapsamlı bir analizi için "tematik" inceleme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kapsamdaki talep ve önerilere ise ilgili bölümlerin içinde yer verilmiştir.

Bu yapılandırma ışığında, okuyucu için anlamayı kolaylaştırmak amacıyla aşağıdaki içindekiler tablosu hazırlanmıştır:

¹ Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Tutuklu Bulunan Kız Çocuklarına Yönelik Hak İhlalleri ve Tutulma Koşullarına Yönelik Rapor , 24.01.2024 <https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/public/uploads/document/cocukraporson-1707240705.pdf>

² CRC/C/TUR/CO/4-5

İçindekiler

1. Genel Çerçeve	3
2. Yöntem	3
3. İşkence ve zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezanın yasaklanması (Madde 7) .	4
Çıplak arama ve etkili soruşturma	4
İşkenceyle mücadelede ulusal önleme mekanizmaları	5
Personelin eğitimi	7
4. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı (Madde 9)	8
5. Alıkonulma koşulları (Madde 10)	9
Sınıflandırma ve Kız Çocuklarına Özgü Tutulma Yerlerinin Eksikliği	9
Çocukların Eğitim ve Eğlence Faaliyetleri	10
Çocukların Dış Dünya ile İlişkileri	12
Kurum Koşulları	12
Sağlık	13
6. Adalete erişim ve adil yargılanma hakkı (Madde 14)	13

1. Genel Çerçeve

Türkiye'deki tutuklu ve hükümlü kız çocukları, adalet sistemi ile ilgili sorunlardan derinden etkilenseler de bu çocuklar ile ilgili yürütülen çalışmalar son derece kısıtlıdır. Adalet Bakanlığının açıklamalarına göre 1 Ağustos 2024 itibarıyla infaz kurumlarında 93'ü tutuklu, 53'ü hükümlü olmak üzere toplam 146 kız çocuğu bulunmaktadır. Oğlan çocuklarında tutuklu sayısı 2.056, hükümlü sayısı ise 1.050'dir³. Tutuklu ve hükümlü çocuklara yönelik yaş ve cinsiyete dayalı ayrıştırılmış istatistiki bilgiler bununla sınırlıdır.

Tutuklu ve hükümlü kız çocuklarla ilgili verilebilecek en önemli bilgi, tutuldukları kurumlara ilişkindir. Halen tutuklu kız çocuklara özgülenmiş bir kurum bulunmaması nedeniyle rapor kapsamında daha kapsamlı olarak ortaya konduğu üzere kız çocuklarının tutulduğu infaz kurumlarında fiziksel, psiko-sosyal ihtiyaçlarına cevap verilemediği ve cinsiyet temelli ayrımcılık başta olmak üzere birçok hak ihlaline maruz kaldıkları görülmektedir. Merkezin tutuklu kız çocuklarıyla yaptığı görüşmelerde, tutulma koşulları ile bağlantılı olarak işkence ve kötü muamele oluşturan hallerle karşılaşmış; detaylı (çıplak) arama uygulamasının rutin olarak uygulandığı, bu hak ihlaline yönelik şikayetlerin etkili şekilde soruşturulmadığı, çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyecek şekilde eğitim, eğlence ve sağlık haklarına erişimde güçlük yaşadıkları, dış dünyayla ilişkilerinin kısıtlandığı ve adil yargılanma haklarının ihlal edildiği anlaşılmıştır.

Tüm bunlara ek olarak, 6 Şubat 2023'te Türkiye'nin doğu ve güneydoğu illerini etkileyen ve resmi verilere göre 53.207 insanın yaşamını kaybettiği iki büyük deprem felaketi de tutuklu ve hükümlü kız çocukları açısından olumsuz etkiler doğurmuştur. Diyarbakır, depremde zarar gören 11 il arasındadır. Merkez üyeleri, depremlerden hemen sonra Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan çocuklar ile görüşme sağladığında, görevlilerin çocuklar ile iletişime geçmekte geciktğini, çocukların yeteri kadar bilgilendirilmediğini, çok korkmalarına rağmen kapalı alanlarda tutulduklarını, bir süre ailelerinden haber alamadıklarını tespit etmiştir. Ayrıca depremde en çok etkilenen illerden Hatay'da bulunan Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumundaki çocuklar, hiçbir psiko-sosyal çalışma yapılmadan, bilgilendirilmeden, saatlerce soğukta bekletilerek, uzak bir şehir olan Samsun'a nakledilmiştir⁴. Tüm bunlar; çocuk ceza infaz kurumlarının kriz dönemlerine ilişkin bir planının olmadığını ve bu plansızlığın farklı hak ihlallerin yaşanmasına neden olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin acilen kriz dönemlerinde tutuklu ve hükümlü çocukların haklarının korunması için politika geliştirmesi gerekmektedir.

Raporun aşağıdaki bölümlerinde ilgili başlıklar altında Merkezin görüşme ve masa başı araştırmalarından çıkan bulgu ve önerileri paylaşılacaktır.

2. Yöntem

Komiteye bilgi sağlama amacıyla sunulan bu rapor, Eylül 2023 ile Ocak 2024 arasında Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutuklu bulunan 9 kız çocuğu ile yapılan

³ İlgili istatistikler: <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2082024164650istatistik-5.pdf>

⁴ Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, Deprem ve Çocuk Mahpuslar Ön Araştırma Raporu, Ağustos 2023. Çevrimiçi: https://www.tcyov.org/wp-content/uploads/2023/08/Deprem-ve-%C3%87ocuk-Mahpuslar-%C3%96n-Ara%C5%9Fr%C4%B1rma-Raporu_TCYOV.pdf

toplam 15 görüşmeden elde edilen bulgular ile masa başı araştırmaların sonuçlarını kapsamaktadır⁵. Görüşmeler, en az 1'i kadın avukattan oluşan 2 kişilik yetkin avukatlar tarafından yapılmıştır. Görüşme çıktıları anonimleştirilmiş ve içerikleri analiz edilerek rapora dönüştürülmüştür.

3. İşkence ve zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezanın yasaklanması (Madde 7)

İşkence yasağını düzenleyen Sözleşmenin 7'nci maddesi işkence eylemlerinin soruşturulmasını, etkili denetim mekanizmaları kurulmasını, kolluk görevlilerinin eğitilmesini ve mağdurlara etkili hukuki yollar sunulmasını da içermektedir. Komite, 13 Kasım 2012 tarihli Türkiye hakkındaki önceki sonuç gözlemlerinde işkence ve kötü muamele iddialarının fazlalığına rağmen bu iddialar hakkındaki kovuşturma sayısının azlığı ve bağımsız bir şikâyet mekanizması olmamasını eleştirmiştir (Paragraf 14)⁶. 2. Periyodik Raporun sunulmasından önce ele alınması gereken konular listesinde de bu konuya tekrar yer verilmiştir (Paragraf 10)⁷. Bu bilgilerin ışığında bu bölümde, Merkezin işkence yasağına ilişkin tespit ve tavsiyeleri aktarılacaktır.

Çıplak arama ve etkili soruşturma

Merkez'in tutuklu kız çocuklarıyla yaptığı görüşmelerde 9 kız çocuktan 4'ünün kurumda çıplak aramaya maruz kaldığı öğrenilmiştir. Kız çocukları beyanlarında, aramanın ceza infaz kurumuna giriş sırasında gerçekleştirildiğini, aramanın nedenine dair kendilerine açıklamada bulunulmadığını, tüm kıyafetlerini çıkarmak zorunda kaldıklarını, kendilerine tek giyimlik önlük verilmediğini, aramanın infaz koruma memurları tarafından gerçekleştirildiğini, kendilerinden oturup kalkmalarının istendiğini, kurumda bulunan diğer arkadaşlarına da aynıının yapıldığını ifade etmişlerdir. Çocukların anlatımları, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda çıplak aramanın gerekçesiz, usule aykırı şekilde, sistematik ve rutin bir biçimde gerçekleştirdiğini göstermiştir.

12/11/2021 tarihinde, çıplak aramaya ilişkin Yönetmelikte⁸ yer alan 34'üncü maddeye, “*ciddi emarelerin varlığı ve*” ibaresinden sonra gelmek üzere “*bunun başka suretle tespitinin olanaksız olması durumunda,*” ibaresi eklenmiş, “*çıplak*” ibaresi, “*detaylı*” şeklinde değiştirilmiştir⁹. Ancak bu değişiklik, Merkezin yaptığı görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, uygulamadaki hak ihlallerini önlemeye yeterli olmamıştır. Çıplak aramaya yönelik düzenleme tüm hükümlü ve tutuklular için uygulanmakta, çocuklar yönünden özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

⁵ Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Tutuklu Bulunan Kız Çocuklarına Yönelik Hak İhlalleri ve Tutulma Koşullarına Yönelik Rapor, 24.01.2024 Çevrimiçi: <https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/public/uploads/document/cocukraporson-1707240705.pdf>

⁶ CCPR/C/TUR/CO/1

⁷ CCPR /C/TUR/QPR/2

⁸ Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, 29.03.2020 tarih ve 31083 sayılı Resmi Gazete.

⁹ Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. Maddesi 12/11/2021 tarihli ve 31657 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4773 sayılı Cumhurbaşkanı Kararının 14'üncü maddesiyle değiştirilmiştir.

Merkezin infaz kurumunda yaptığı görüşmeler sırasında kız çocuklarının hukuki destek talebi üzerine Diyarbakır Barosu tarafından çıplak aramalara dair suç duyurusunda bulunulmuş, soruşturma süresince şüphelilerin görevden uzaklaştırılması, soruşturmanın çocukların güvenliği gözetilerek özel önlemlerin alınarak yürütülmesi talep edilmiştir¹⁰. Ardından Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı Kurum'dan konuya dair açıklama istemiştir. Ceza İnfaz Kurumu verdiği yanıtta, aramaların ilgili kanun maddesine atıfta bulunularak yapıldığı hatta sadece kuruma kabul sırasında değil tutuklu veya hükümlülerin kurumdan çıkması gerektiği durumlarda (hastane, duruşma, revir, koğuış değişikliği vesaire) dahi yapıldığı, aramaların insan onuruna ve hukuka aykırı bir yön taşımadığı belirtilmiştir. Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı, başkaca işleme gerek duyulmadan kurumun raporuna itibar ederek suç unsuruna rastlanılmadığına kanaat getirmiş ve soruşturmaya yer olmadığına dair karar vermiştir. İlgili düzenlemeye göre, bu karar türü, ihbar veya şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığı, herhangi bir araştırma yapılmasına gerek olmaksızın açık olması veya ihbar veya şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması halinde verilmektedir¹¹. Açıklanan durum, soruşturmalarının şüphelilerle birlikte yürütüldüğü anlamına gelmekle birlikte ihbarların ciddiye alınmaması üzerine açık bir cezasızlık sonucu doğurmakta, hak ihlali taşıyan uygulamaları rutin hale getirme riski barındırmaktadır. Sonuç olarak kız çocuklarının özgürlüğünden yoksun bırakılmalarının yarattığı savunmasızlık halinin hukuka aykırı çıplak arama ile daha da derinleştiği görülmektedir. Sonuç gözlemlerindeki tavsiyelerin aksine, Baro'nun iddiaları soruşturulmamış, şüpheli kişilerin verdiği bilgiler ile yetinilmiş, ilgililer yargılanmamış, cezalandırılmamış, kız çocuklarla aynı infaz kurumunda çalışmalarına rağmen görevlerinden geçici olarak uzaklaştırılmamış, görevlerine devam ettirilmiş ve çocuklar misilleme riskine açık hale getirilmiştir.

Tavsiye: Tutuklu ve hükümlü çocukların tutulduğu kurumlarda işkence ve kötü muameleyi önleyebilmek ve etkili şekilde soruşturup cezalandırabilmek için çocuk dostu başvuru mekanizmaları kurulmalı, bağımsız izleme yapabilecek kurumlar yasal güvenceye sahip olmalıdır. Yürütülen soruşturmalar sırasında, şüphelilerin görevden geçici olarak uzaklaştırılmalarını sağlayacak, çocukları misillemelerden koruyarak güçlendirecek tedbir mekanizmaları işletilmelidir. Çocuklara yönelik çıplak arama yasada ayrıca düzenlenerek engellenmelidir.

İşkenceyle mücadelede ulusal önleme mekanizmaları

Komitenin önceki sonuç gözlemlerinde ve soru listesinde bağımsız denetime ilişkin yaptığı vurguya ek olarak BMÇHK da çocukların özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları yerlerin izlenmesinin güçlendirilmesini ve ulusal önleme mekanizmasının ziyaretlerinin periyodik olmasını önermiştir¹².

¹⁰ İhbar No: 2024/267, Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar No: 2024/444

¹¹ 5271 Sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 158. Maddesi

¹² CRC/C/TUR/CO/4-5, paragraf 50/h

Türkiye Hükümeti sunduğu 2. Periyodik raporunda, bağımsız ve etkili şikâyet mekanizması amacına hizmet etmesi amacıyla kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumundan bahsetmiştir. Her ne kadar Periyodik Raporda TİHEK'in ve KDK'nın çalışmalarına geniş yer verilmişse de Diyarbakır Kadın Ceza İnfaz Kurumu'nda görüşülen kız çocukları, maruz kaldıkları haksızlıklarla ilgili başvuru yapabilecekleri bu kurumlar hakkında bilgi sahibi olmadıklarını iletmışlerdir. Kaldı ki her iki kurumun raporları ve kararları incelendiğinde, tutuklu ve hükümlü kadın ve kız çocuklarının tutuldukları infaz kurumlarına yeterli ilginin gösterilmediği anlaşılmaktadır.

Ayrıca bu kurumların erişilebilirliğinin yanı sıra etkililiği üzerine de değerlendirme yapmak gereklidir. Merkez, Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan çocukların maruz bırakıldığı hak ihlallerine ilişkin olarak hazırladığı ve 10.09.2021 tarihinde kamuoyu ile paylaştığı raporuyla birlikte Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yapmıştır. Başvuruda çocukların kurum içinde fiziksel ve psikolojik şiddete, kötü muamele ve onur kırıcı davranışlara maruz bırakıldığı, tehdit edildiği; beslenme hakkı, sağlık ve tedavi hakkı, haberleşme ve iletişim hakkı ile eğitim ve sosyal haklarının ihlal edildiği aktarılmıştır. Yapılan başvuru neticesinde TİHEK, Diyarbakır Barosu Başkanlığına herhangi bir bildirim yapmamış, başvurunun sonucu hakkında bilgi dahi verilmemiştir. KDK ise yapılan başvurudan sonra Adalet Bakanlığına sorular yöneltmiş ve ardından da Adalet Bakanlığının matbu ve mevzuat hükümlerinden oluşan cevapları ile yetinerek “Dostane Çözüm Kararı” vermiştir. Bunun yanında KDK web sayfasından öğrenildiği kadarıyla ilgili başvurudan sonra Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ziyaret edilmiştir¹³. Bununla birlikte Baro ile hiçbir irtibat kurulmamıştır. Neticede başvurular etkili olmamış ve hak ihlallerin önlenmesine dönük olarak iyileştirici ve somut herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

KDK'nın verdiği kararlara bakıldığında; çocukların direkt olarak başvuru yapabildiği bir kurum olmasına rağmen az sayıda çocuğun KDK'ya başvurduğunu, mekanizmanın yaygın olarak bilinmediğini, erişilebilirlik yönünden kısıtlı kaldığını, infaz kurumlarından çok sayıda başvuru olduğunu ancak tavsiye ve dostane çözüm kararlarının oldukça az olduğunu söylemek mümkündür¹⁴. Yine özel rapor hazırlama yetkisi bulunan KDK'nın bu zamana kadar yayınlanan raporlarına bakıldığında Türkiye’de yaygın insan hakları ihlalleri olan konularda özel rapor hazırlanmadığı dikkat çekmektedir¹⁵.

Komitenin dikkatine sunulması gereken bir diğer konu da bu iki kurumun dil kapsayıcılığı üzerindir. Her iki kurum da Diyarbakır'daki çocukların büyük çoğunluğunun ana dili olan Kürtçe dilinde hizmet vermemektedir.

¹³ <https://www.kdkcocuk.gov.tr/karar-cocuk-adalet-sisteminde-infaz-kosullarinin-incelenmesi>

¹⁴ Kamu Denetçiliği Kurumunun 2023 yılına ait Yıllık Raporu incelendiğinde; 19.317 başvuru yapıldığı, 6.570 Gönderme Kararı verildiği, 5.407 İncelenemezlik Kararı verildiği, 1.386 Dostane Çözüm Kararı verildiği, 1.384 Tavsiye Kararı verildiği, 1.066 Ret Kararı verildiği, 588 Kısmen Tavsiye Kısmen Ret Kararı verildiği, 0-18 yaş grubundan (çocuklardan) 152 kişinin başvuru yaptığı, çocuk hakları konulu 223 başvuru yapıldığı, Ceza infaz kurumlarının faaliyetleri konulu 1.629 başvuru yapıldığı görülmektedir. Çevrimiçi: <https://www.ombudsman.gov.tr/Yayinlarimiz/YillikRapor>

¹⁵ Kamu Denetçiliği Kurumunun özel raporları için bakınız: <https://www.kdk.gov.tr/Yayinlarimiz/OzelRaporlar>

Tavsiyeler:

Tutuklu ve hükümlü çocukların bulunduğu kurumlara baro ve sivil toplum örgütlerinin düzenli ve habersiz ziyaret gerçekleştirebilmeleri için yasal güvencelerin getirilmesi gerekmektedir.

KDK ve TİHEK'in bilinirliğinin tutuklu ve hükümlü çocuklar arasında yaygınlaştırılması, çocukların bu kurumlar hakkında anlayabilecekleri dilde bilgilendirilmeleri, başvuru formları ve karar metinlerinin resmi dil dışındaki dillerde de hazırlanması sağlanmalıdır.

Her iki kurumun da yerinde inceleme yapma ve rapor hazırlama yetkilerini tutuklu ve hükümlü kız çocukların tutulduğu kurumları da gözeterek daha sık kullanmaları gerekmektedir.

Personelin eğitimi

İşkence yasağına ilişkin devletin temel yükümlülüklerinden biri de ilgili görevlilerinin eğitimi üzerinedir ancak tutuklu kız çocuklarıyla yapılan görüşmeler sonucunda infaz koruma memurlarının çocuklara yetişkin muamelesi yaptıkları ve cinsiyetten doğan ihtiyaçlarını dikkate almadıkları anlaşılmıştır.

Yine görüşmelerde, 9 çocuktan 5'inin beyanlarında; infaz koruma memurlarının kendi aralarında yaşanan olaylara uzunca bir süre müdahale etmedikleri, müdahale ettiklerinde de çocuklara hakaret ettikleri, çocukları vücutlarında morluklar oluşturacak şekilde kollarından çevirerek veya sıkıca çekerek ayırdıkları, bu durumlarda zaman zaman kelepçe kullandıkları anlaşılmıştır.

Raporda belirtilen ve kurum çalışanlarının sebep olduğu tüm hak ihlalleri göz önünde bulundurulduğunda infaz koruma memurlarının işkence ve kötü muamele yasağı, çocuk hakları, çocukla iletişim ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinde eksiklik olduğu kanaati oluşmaktadır.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu'nun 2023/41 Numaralı Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyaret Raporunda kurum personelinin çeşitli eğitimler aldığı bildirilmişse de "*Kurumda görevli personelin insan hakları eğitimi, kişiler arası iletişim ile işkence ve kötü muamele yasağına ilişkin özel bir eğitim almadığı*" tespit edilmiştir¹⁶.

Tavsiyeler: İnfaz sisteminde görev alan tüm idarecilerin ve personelin, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan hakları alanında etki değerlendirmesi yapılan eğitim çalışmalarına katılması, bu eğitimleri başarı ile tamamlayanların çocukların tutulduğu kurumlarda görev yapmaması, eğitimlerin sürekliliğinin sağlanması ve personel hakkında denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak, çocuk adalet sistemindeki görevlilerin de kapsamlı eğitimlerden geçmesi gereklidir.

İnfaz kurumlarında keyfi uygulamalara konu olan kelepçe ve zorlayıcı alet kullanımının yasal olarak da yasaklanması gerekmektedir¹⁷.

¹⁶ <https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/cyw2ad.pdf>

¹⁷ 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 50'nci maddesinin 2'inci fıkrası "Bu madde çocuk tutuklu ve hükümlüler için uygulanmaz" şeklinde değiştirilmelidir.

4. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı (Madde 9)

Komite, önceki sonuç gözlemlerinde, uzun yargılama öncesi tutukluluk süresinin yaygın olarak kullanılmasından endişe duyduğunu; bu durumun cezaevlerinin aşırı kalabalıklaşması sorununa yol açtığını belirtmekte; yargılama öncesi tutukluluğun yasal süresinin kısaltılarak, bu sürenin yalnızca istisnai bir tedbir olarak kullanılmasını önermektedir. Soru listesinde de cezaevi sisteminin kapasitesi ve mahkûmların sayısı ile uzun süren hücre hapsinin kullanılmasına değinilmiştir. Bu bölümde, Sözleşmenin ilgili maddesi uyarınca masa başı araştırması ile ortaya konan tablo açıklanacaktır.

Öncelikle belirtmek gerek ki, Türkiye'de hakkında tutuklama kararı verilen çocuk sayısına ilişkin bilgiler açıklanmamaktadır. Oysaki, BMÇHK'nın sonuç gözlemlerinde belirttiği gibi savunmasız durumdaki çocukların durumunun analizini kolaylaştırmak için ayrıştırılmış verilerin açıklanması ve mevcut veri sisteminin iyileştirilmesi gerekmektedir¹⁸.

Türkiye'de çocuklara yönelik getirilen tutuklama yasağı, çok sınırlı bir yapıya sahiptir. Ceza sorumluluğu başlangıç yaşı 12 olmakla birlikte, 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir¹⁹. Bu madde, yargılamalar sırasında henüz suç tipi ve ceza miktarı kesin olarak belirlenmediği ve 5 yıllık ceza üst sınırı da çok kısıtlı olduğu için keyfi uygulamalara neden olabilmekte, 12 yaştan itibaren çocuklar tutuklanabilmektedir.

2021 yılında açıklanan ve 2. Periyodik Raporda genişçe yer verilen İnsan Hakları Eylem Planında, bazı ağır suçlar hariç olmak üzere 15 yaşından küçük çocukların ilk defa işledikleri fiillerin soruşturmaya konu edilmemesi için çocuklara özgü koruma mekanizmalarının geliştirileceği, bu düzenlemelerin 2 yıl içerisinde gerçekleştirileceği açıklanmıştır²⁰. Aradan geçen sürede belirtilen değişiklikler yapılmamış, 15 yaş altı çocukların tutuklanma riski devam ettirilmiştir.

Sözleşmenin 9'ncü maddesine ek olarak, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (BMÇHS) 37'nci maddesinin 2. fıkrasında yer alan "*Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.*" hükmü, Türkiye'deki Çocuk Koruma Kanunu'na yalnızca "son çare" ilkesi bakımından yer bulmuş; Kanun'da çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmasının en kısa süreyle sınırlı tutulacağı ifadesine yer verilmemiştir²¹.

Gözetli koşulları bölümünde aktardığımız üzere, Türkiye'de tutuklu çocuklar ile hükümlü çocukların gittiği kurumlar büyük farklılıklar içermektedir. Henüz cezası kesinleşmemiş tedbiren tutuklu olan çocuklar kapalı kurumlarda tutulurken, cezası kesinleşmiş hükümlü çocuklar açık kurum niteliğindeki eğitim evlerinde tutulmakta ve örgün eğitim haklarından faydalanabilmektedir. Bu durum, henüz cezası kesinleşmemiş çocuklar bakımından ciddi bir haksızlık yaratmaktadır. Yargılama sürelerinin uzunluğu da dikkate alındığında pek çok

¹⁸ CRC/C/TUR/CO/4-5, Paragraf 12

¹⁹ 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Madde 21

²⁰ <https://insanhaklariylemplani.adalet.gov.tr/resimler/insanhaklariylemplani-ENG.pdf>, Activities 8.1.h.

²¹ 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Madde 4/1-i

çocuğun cezası kesinleşene kadar 18 yaşını doldurduğu, bu nedenle eğitim evlerinden hiç faydalanamadığı da anlaşılmaktadır.

Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları) 67'nci maddesinde çocukların tek kişilik bir odaya hapsedilmesinin kesinlikle yasak olduğunu belirtmiş olmasına rağmen Türkiye'de odaya kapatma cezası çocuklar bakımından yasal olarak mevcuttur, bu düzenleme çocuk haklarına aykırı olduğu gibi zaten kapalı tutulan çocukların gelişimleri üzerinde son derece olumsuz etkiler yaratacak niteliktedir²².

Tavsiyeler: Tutuklu ve hükümlü çocuklar hakkında yaş, cinsiyet, engellilik, coğrafi konum ve sosyoekonomik geçmiş gibi bilgileri içeren ayrıştırılmış veriler tutulmalı ve güncel şekilde paylaşılmalıdır. Ceza sorumluluk yaşı 14'e yükseltilmeli²³ ve tutukluluk yasağı çocuklar için genişletilmelidir. Özgürlüğünden yoksun bırakıcı tedbirlere en kısa süre ile başvurulmasına yönelik düzenleme getirilmelidir. Tutuklu çocuklar da hükümlü çocuklar gibi açık infaz kurumu olan eğitim evlerinde tutulmalıdır. İlgili Kanun'da değişiklik yapılarak çocuklar için uygulanan odaya kapatma cezası kaldırılmalıdır.

5. Alıkonulma koşulları (Madde 10)

Açıklamalı [CD1]: Conditions of Detention

Sözleşme, çocukların yetişkinlerden ayrı tutulmalarını ve kendilerine yaşları ile yasal statülerine uygun biçimde davranılması gerektiğini güvence altına almıştır. Komite, Türkiye hakkındaki önceki sonuç gözlemlerinde cezaevlerindeki aşırı kalabalıktan, tutukluluk koşullarından ve mahpusların sağlık hizmetlerine erişimleri ile ilgili sorunlardan kaygı duyduğunu açıklamış; cezaevleri ve gözaltı tesislerindeki koşulları iyileştirmek için somut adımlar atması gerektiğini ve hapis dışı alternatif cezaların daha geniş çapta uygulanmasını önermiştir²⁴. BMÇHK da Türkiye hakkındaki sonuç gözlemlerinde, özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların yetişkinlerle birlikte alıkonulmamasını ve alıkonulma koşullarının eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere uluslararası standartlara uygun olması sağlanmasını önermiştir²⁵. Raporun bu bölümünde, tutuklu kız çocuklarının kurum koşullarında maruz kaldıkları hak ihlallerine yer verilecektir.

Sınıflandırma ve Kız Çocuklarına Özgü Tutulma Yerlerinin Eksikliği

Türkiye'de tutuklu çocuklar için 9 kapalı, hükümlü çocuklar için 4 açık infaz kurumu niteliğinde eğitimevi mevcuttur²⁶. Tutuklu kız çocuklara özgülenmiş herhangi bir kurum yokken, hükümlü çocuklar için ise ülke genelinde yalnızca 1 kurum bulunmaktadır.

İlgili Kanun, tutuklu çocukların, öncelikle kendilerine özgülenen Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında, bu kurumun bulunmadığı hâllerde de kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirileceklerini düzenler. Buna göre, kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması hâlinde, kız çocuklarının kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde

²² 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlерinin İnfazı Hakkında Kanun'un 46'nci maddesinin 9'uncu fıkrası

²³ CRC/C/TUR/CO/4-5, paragraf 50/b

²⁴ CCPR / C/TUR/CO/1, paragraf 18

²⁵ CRC/C/TUR/CO/4-5, paragraf 50/g

²⁶ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi>

barındırılırlar²⁷. İnfaz sistemi içerisinde kesişimsel olarak hem kadın hem de çocuk olmanın zorluğunu yaşayan kız çocukları, kendilerine özgülenen kapalı kurum olmaması nedeniyle ya kadın hapishanelerinde çocuklara ayrılan bölümlerinde ya da erkek hapishanelerinin kadınlara ayrılan bölümlerinin çocuklara ayrılan bölümlerinde tutulmaktadır. Bu durum da kız çocuklarının tutulduğu infaz kurumlarında, aşağıdaki başlıklarda daha detaylı aktarılabacak fiziksel, psiko-sosyal ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine ve cinsiyet temelli ayrımcılık oluşturan uygulamalara maruz kalmasına yol açmaktadır.

Merkezce, Eylül 2023-Ocak 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda çocuklar için tahsis edilen koğuş sayısının 2 olduğu, koğuştaki kalan çocuk sayısının ise 2 ile 6 arasında değişiklik gösterdiği anlaşılmıştır. Koğuştaki tutulan kız çocuklarının uzun süre yanına bir çocuk gelene kadar tek başlarına tutulduğu ya da aynı koğuştaki tutulan akranlar arasında şiddet olayı yaşandığında kurum idaresince çocukların koğuşlarını değiştirildiği bilinmektedir. Bu yöntemin uygulanması halinde çocuğun tek başına bir koğuştaki tutulması, tecrit koşullarının oluşma riskini doğurmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte, Merkezin Diyarbakır'da yaptığı izleme çalışması sonucunda Ceza İnfaz Kurumunda bulunan çocukların önemli bir kısmının tahliye olduktan sonra tekrar tutuklama tedbiri ile Ceza İnfaz Kurumuna geri geldiği, Eylül 2023 - Ocak 2024 tarihleri arasında görüşülen toplam 9 kız çocuğundan 2'sinin tahliye edildikten sonra tekrar tutuklanarak kuruma döndükleri tespit edilmiştir. Çocukların tutuklanmaları son çare olarak uygulanmadığı gibi tutuklandıklarında da toplumla yeniden bütünleşmelerini sağlayacak bir destekten yararlanmaları mümkün olamamakta, alternatif tedbirlerin eksikliği çocuk suçluluğunun tekrarlanmasına yol açmaktadır.

Tavsiye: Tutuklu ve hükümlü çocukların kendilerine özgü, çocuk alanında çalışma uzmanlığı olan idarecilerin ve memurların görev aldığı kurumlarda tutulmaları sağlanmalıdır. Akranlar arası şiddet olaylarının önlenmesi için kurumun fiziksel güç ve tecrit dışında pedagojik yöntemlerle sorunu çözebilecek destek mekanizmaları kurulmalıdır. Bununla birlikte, çocuklar için onarıcı adalet tedbirleri geliştirilmelidir. Çocuklar için tutuklamaya alternatif tedbirler tercih edilmelidir, tutuklanan çocuklar hükümlü çocuklar gibi eğitimevlerinden faydalanmalıdır, çocukların tahliye sonrasında topluma güvenli dönüşlerini temin edecek toplumsal cinsiyet duyarlı politikalar geliştirilmelidir.

Çocukların Eğitim ve Eğlence Faaliyetleri

Kız çocukları ile yapılan görüşmeler sonrası elde edilen bilgiler doğrultusunda Kurumda gerçekleştirilen etkinliklerden kız çocukların yararlandırılmadığı, gerçekleştirilen etkinliklerin kız çocuklara özgü biçimde düzenlenmediği, Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutulan oğlan çocuklara kıyasla haklarına erişimde çok daha büyük sınırlılıklar yaşadıkları tespit edilmiştir.

²⁷ 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 10 ve 11'nci maddeleri.

Yapılan görüşmelerde, kız çocuklarının yetişkinlere özgü bir kurumda kalmaları nedeniyle, eğitsel sosyal spor faaliyetlerinden yeterince faydalanamadıkları anlaşılmıştır. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda oyun salonunun olmadığı, kız çocuklarının oyun salonuna gitmeyi talep ettiklerinde infaz koruma memurları tarafından “*Siz çocuk musunuz?, Siz çocuk değil kadınsınız.*” denerek taleplerinin reddedildiği, kurumda resim, saz, folklor, kuaför kurslarının bulunduğu, kız çocukların kurslara katılmak için dilekçe yazmalarına rağmen kurslara götürülmedikleri, eğitim biriminden yanıt alamadıkları, memurların bu faaliyetlerin yetişkinler için olduğunu söyledikleri, ısrarlı talepleri üzerine haftada 1 etkinliğe çıkarıldıkları, Kurumda haftada 1 gün 1 saat spor aktivitelerinin olduğunu fakat memurlarının iş yoğunluğu nedeniyle spor saatini kısıtladıkları, spor malzemelerin de yetersiz olduğu bildirilmiştir.

Görüşmede ortaya çıkan bir başka konu da kız çocuklarının kitaplara erişimine ilişkin olmuştur. Çocuklar, kütüphaneye çıkarılmadıklarını, okumak istedikleri kitapların kodunu ve ismini belirterek alabildiklerini, seçebilecekleri kitapların en fazla 2 adet olabileceğini, kitap çeşitliliğinin yetersiz olduğunu, çocuk kitabının bulunmadığını, masalların, resimli romanların listede yer almasını istediklerini anlatmışlardır.

Özetle, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumundaki tutuklu kız çocuklarının yetişkin olmadıkları bahane edilerek etkinlik, kurs ve faaliyetlerinden yaklaşık 4 ay 2 hafta boyunca yararlanılmadığı anlaşılmıştır. Katıldıkları kısıtlı sayıdaki etkinliklerin doğrudan çocuklara özgü olmadığı, ilgili eğitimcilerin de çocuk haklarına yönelik bir uzmanlıklarının olmadığı değerlendirilmiştir.

Anılan durumun bir başka boyutu da kadın ceza infaz kurumlarında yapılan etkinliklerin içeriğidir. TİHEK tarafından kadın ceza infaz kurumlarına yapılan izleme ziyaretleri sonra tarafından 2023 yılında yayınlanan 6'sı kız çocuğu 378 kadın tutuklu ve hükümlünün bulunduğu Tarsus Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na yapılan izleme ziyareti sonrası hazırlanan raporda “*kuaförlük, keçe aksesuarları, geleneksel el nakışları, erkek iç giysileri dikimi, çocuk dış giysileri dikimi, resim, geleneksel halk oyunları ve birinci kademe okuma yazma kursları*” verildiği belirtilmiştir²⁸. Kurumda açılan bu kursların toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirecek becerilerle sınırlı kaldığı, bilim, teknoloji gibi alanlarda kadınların desteklenmediği görülmektedir.

Türkiye'nin 2. Periyodik Raporunda aktarılan İnsan Hakları Eylem Planında ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklu çocukların oyun, spor ve gençlik kampları gibi fiziksel etkinliklerden daha fazla faydalanmalarının sağlanacağı belirtilse de bu planın halen uygulamaya yansımadağı anlaşılmaktadır.

Tavsiye: Kadın kurumlarında tutulan kız çocuklarının eğitimlerden, eğlence etkinliklerden, spor faaliyetlerinden ve kütüphaneden düzenli şekilde yararlanmaları sağlanmalı, çocuklarla çalışma konusunda uzmanlığı olan eğitici ve idareciler tarafından çocukların gelişimine uygun içerikler kurum içinde yaygınlaştırılmalıdır. Kız çocuklarına verilecek eğitim ve etkinliklerde toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirecek eğitimlerle sınırlı kalınmamalı, mevcut etkinliklerin yanına bilgisayar kullanımı, muhasebe, finans okur yazarlığı, tarım gibi kurs çeşitliliği sağlanmalıdır.

²⁸ <https://www.tihe.gov.tr/public/images/kararlar/s7c9ec.pdf>

Çocukların Dış Dünya ile İlişkileri

Tutuklu kız çocukları ile yapılan görüşmelerde ortaya çıkan başka bir boyut, çocukların dış dünya ile ilişkilerine yöneliktir.

Çocuklar, telefon ile iletişim kurma haklarının, açık görüş yaparlarsa, haftalık 60 dakika olduğunu; açık görüş ziyaretçileri olmadığında 120 dakika görüntülü görüşme şeklinde kullanabildiklerini söylemişlerdir. Bu sürenin maksimum 10 dakika olarak 12 ve 6 hatta kullanılabildiğini, telefon sürelerinin yeterli olmadığını, sık sık teknik arıza ve bağlantı problemleri yaşadıklarını, birçoğu mektupların gönderilmesinde ve getirilmesinde uzun süre beklediklerini, mektupların iletilmesinde sorun yaşandığını; açık görüşte ziyaretçiler tarafından kendilerine verilen fotoğrafın kurum tarafından içeri sokulmasını engellendiğini bildirmişlerdir. Çocukların telefon ve mektup yoluyla kurdukları iletişimin kurum eliyle sınırlandırılması, bu konuda ihmalde bulunulması, yasal düzenlemelerin süreleri çocuklara uygun olmayacak şekilde kısıtlaması, çocukların özel hayat ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline varmaktadır.

Aile ile görüşmedeki sorunların yanı sıra görüşme yapılan çocukların bazıları koğuştaki televizyon bulunmadığını, televizyon bulunan koğuştaki ise televizyondaki kanal sayısının çok az olduğunu, çocukların ilgisini çekecek kanallarının bulunmadığını; birçok çocuğun radyoya erişim sağlayamadığını, sebebinin ise kantinde satılan radyo fiyatının yüksek olmasından kaynaklandığını anlatmışlardır. Çocukların dış dünya ile iletişim hakları bu uygulamalarla zedelenmektedir.

Tavsiye: Çocukların telefon görüşmelerine getirilen süre sınırlarının genişletilmesi, görüşmeler sırasında yaşadıkları teknik sorunların giderilmesi, mektupla iletişimin özel hayatlarına saygıyı gözetecek şekilde yapılması, tüm çocuklara yaşlarına ve gelişimlerine uygun televizyon ve radyo yayınlarının ulaştırılması sağlanmalıdır.

Kurum Koşulları

Tutuklu kız çocuklarla yapılan görüşmelerde hijyen ve yeterli gıdaya erişim sorunları öne çıkmıştır. Görüşmedeki aktarımlardan, kurumun yeterince ısınmadığı, havalandırmanın temiz olmadığı, kurumda yeterince bulaşık deterjanı, sıvı sabun, şampuan, deterjan ve hijyenik ped verilmediği, yemeklerin hijyen koşullarına göre hazırlanmadığı; mevsimine uygun meyve ve benzeri takviye gıdaların sağlanmadığı; özel beslenme düzenine ihtiyaç duyan çocuklara özgü menülerin oluşturulmadığı, yemek dağıtımında çocukların özel durumlarının gözetilmediği, çocukların damak tadına uygun yemeklerin yapılmadığı, kahvaltı öğünün yer almadığı, kantin fiyatlarının yüksek olduğu, kantinde istenilen ürünlerin yer almadığı, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarına maddi destek sağlayamaması nedeniyle kantinden ihtiyaçlarını gideremedikleri anlaşılmıştır. İdarenin koğuştaki temizliği ve kişisel hijyen için yeterli ürünü sağlamaması ve kantin fiyatlarının çok yüksek olması nedeniyle kapatılan çocukların hijyen sorunları ve regl yoksulluğu yaşadıkları tespit edilmiştir.

TİHEK'in kadın infaz kurumlarına ilişkin raporlarına bakıldığında 4 kız çocuğunun bulunduğu Ordu²⁹ ve 6 çocuğun tutulduğu Tarsus³⁰ kurumlarında ısınma sorunları yaşandığı ve kıyafet yoksunluğu olan kadınlara rastlanıldığı belirtilmiştir.

Tavsiye: Gıda, ısınma, havalandırma ve kıyafet imkanlarının mevsim ve coğrafi koşullar gözetilerek çocukların ve kadınların ihtiyaçlarına göre yapılandırılması; kurumdaki her tutukluya düzenli ve ücretsiz olarak yeterli ve kaliteli ürünleri içeren hijyen kitlerinin dağıtılması; koşulların temizliğinin düzenli şekilde idare tarafından sağlanması gerekmektedir. Ayrıca kadın kurumlarında menstrüel hijyenle ilgili yaşanan sorunların giderilebilmesi için güvenli, temiz ve mahremiyetin sağlandığı tuvaletlere, hijyenik ürünlere, atık sistemlerine, temiz ve sıcak suya ve eğitilmiş personele erişim sağlanmalıdır. Bu konularda yasal düzenlemeler yapılmalı ve personel eğitimleri planlanmalıdır.

Sağlık

Tutuklu kız çocukları ile görüşmeler sırasında kız çocuklarının tedaviye ulaşmakta zorluk yaşadıkları, revire ayda bir kere çıkarılmalarına izin verildiği, ikinci defa gitmek istediklerinde götürülmedikleri, muayene esnasında infaz koruma memurlarının yanlarında veya kapının önünde bulunduğu; kurum doktorunun çocukları muayene etmediği, ilaç vererek geçiştirdiği, ilaca ihtiyaç duyan çocukların ilaçlarının çok geç teslim edildiği ve gözlüğe ihtiyaç duyan bir çocuğun gözlük fiyatlarının yüksek olması nedeni ile gözlük alamadığı tespit edilmiştir.

Merkez'in tespit ettiği bu sağlık hizmetine erişim sorunları kadın ceza infaz kurumlarına ilişkin TİHEK raporlarına da yansımıştır³¹.

Tavsiye: Kuruma mevcudun ihtiyacını karşılayacak yeterli sayıda doktorun istihdam edilmesi, çocukların rutin sağlık kontrollerinin mahremiyetleri gözetilerek yapılması, yazılan ilaçların çocuklara süratli şekilde ulaştırılması, kronik hastalığı olan çocukların tedavilerinin takip edilmesi gerekmektedir.

6. Adalete erişim ve adil yargılanma hakkı (Madde 14)

Sözleşmenin 14'üncü maddesi adli usulün çocukların yaşlarını ve rehabilitasyonlarının teşvik edilmesini esas almaktadır. BMÇHK sonuç gözlemlerinde, çocuk adalet sisteminin güçlendirilmesini, çocuk ihtisas mahkemelerinin coğrafi kapsamının genişletilmesini, çocuklarla ilgili davalarda görev alan tüm profesyonellere yönelik kapsamlı eğitimlerin sistematik şekilde verilmesini önermiştir³². Ayrıca çocuklara yönelik hukuki yardıma ilişkin sistematik kalite sorunları yönünden Türkiye'yi eleştirmiştir³³. Bu bölümde Sözleşmenin ilgili maddesi uyarınca masa başı araştırması ile ortaya konan tablo açıklanacaktır.

Adalet istatistiklerine bakıldığında, 2023 yılında ceza mahkemelerindeki dosyaların toplamındaki suça sürüklenen çocuk sayısının 166.152 olduğu görülmektedir³⁴. Ancak

²⁹ <https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/6063D5.pdf>

³⁰ <https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/s7c9ec.pdf>

³¹ <https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/A4DB8A.pdf>,

³² CRC/C/TUR/CO/4-5, paragraf 50/c

³³ CRC/C/TUR/CO/4-5, paragraf 49/g

³⁴ https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22042024115644ADAlet_ist-2023CALISMALARI59.pdf Tablo 2.21

mahkeme türlerine göre bir ayırım yapıldığında çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde yargılanan suça sürüklenen çocuk sayının toplam 85.382 (çocuk mahkemesinde 72.276 ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde 13.106 olmak üzere)³⁵ olduğu anlaşılmaktadır. Bu veriler, 80.770 çocuğun asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde yargılandığını ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle suça sürüklenen çocukların neredeyse yarısına yakını, o yerde görevli çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemesi bulunmadığından yetişkinlere özgü asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde yargılanmaktadır. Bu istatistikler, Türkiye'deki çocuk mahkemesi yapılanmasının yeterli olmadığını göstermektedir.

2. Periyodik Raporda yer verilen İnsan Hakları Eylem Planına göre, 6 ay içerisinde, çocuk mahkemelerindeki duruşma salonlarının çocuk dostu olacak şekilde tasarlanacağı, duruşmalara hâkim, savcı ve avukatların cübbe giymeksizin katılıma imkân sağlanacağı ifade edilmişse de halen bu yasal değişiklik yapılmamıştır³⁶. Yine aynı planda 1 yıl içerisinde, çocuğun üstün yararının daha iyi korunabilmesi amacıyla çocuk mahkemelerinin müstakil bir kampüs içinde bulunacağı yeni bir adliye mimarisi modeli geliştirileceği belirtilmiştir³⁷. Ancak aradan geçen sürede yalnızca 3 yerde bu birimler açılmış³⁸, açılan birimler de çocuk ağır ceza mahkemelerini kapsam dışında bırakmış, dolayısıyla çok az sayıda çocuğun bu imkandan faydalanması mümkün olabilmıştır.

Yine, İnsan Hakları Eylem Planında 3 ay içerisinde çocuklar hakkındaki davalar ile istinaf ve temyiz incelemelerinin öncelikli olarak görülmesi sağlanacağı ileri sürülse de bu konuda da halen somut bir adım atılmamıştır³⁹. Adalet istatistiklerinde 2023 yılında adalet sistemi evrelerine ilişkin bir dosyanın ortalama görülme süresi savcılıklarda 157, çocuk ağır ceza mahkemelerinde 297, çocuk mahkemelerinde 253, ceza mahkemelerinde 265, bölge adliye mahkemeleri ceza dairelerinde 228, Yargıtay ceza dairelerinde ve genel kurulunda 674 gündür⁴⁰. Bu süreler, çocukların süratli bir yargılamaya taraf olmalarına ilişkin adil yargılanma hakkından doğan güvencelerini ihlal etmektedir.

Tavsiyeler: Çocuk mahkemelerinin sayısı artırılmalı, çocuklara ilişkin tüm adli işlemlerin eğitilmiş personel tarafından yerine getirilmesi sağlanmalıdır. Çocuk mahkemelerinin fiziki yapısının çocuk dostu şekilde tasarlanmasına ilişkin eylem planı ivedilikle hayata geçirilmeli ve çocuk ağır ceza mahkemeleri de dahil olmak üzere çocukların yargılandığı tüm mahkemeleri kapsamalıdır. Çocuklara ilişkin yargılama sürelerinin kısaltılması için çocuk dosyalarının önceliklendirilmesi sağlanmalı, çocuk mahkemesi ve hakimlerinin sayıları artırılmalı, çocukların yargılama dışına çıkartılmasını sağlayan alternatif tedbirler genişletilmelidir.

³⁵ https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22042024115644ADalet_ist-2023CALISMALARI59.pdf Tablo 2.1

³⁶ <https://insanhaklariylemplani.adalet.gov.tr/resimler/insanhaklariylemplani-ENG.pdf>, Activities 8.1.g

³⁷ <https://insanhaklariylemplani.adalet.gov.tr/resimler/insanhaklariylemplani-ENG.pdf>, Activities 8.1.f

³⁸ <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cocukadaletmerkezinedir>

³⁹ <https://insanhaklariylemplani.adalet.gov.tr/resimler/insanhaklariylemplani-ENG.pdf>, Activities 8.1.i

⁴⁰ https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22042024115644ADalet_ist-2023CALISMALARI59.pdf Tablo 10 ve Tablo 19